

MANIFEST VOOR HET BEHOUD VAN EEN STATION

Dit manifest over de rol van spoorwegstations als ankerpunten in steden en streken kwam tot stand naar aanleiding van de discussie die ontstond door de geplande sloop van het station van Kortrijk.

Het definieert 'erfgoed' ruimer als de materialisatie van het verhaal van gemeenschappen. Het maakt duidelijk dat NMBS op basis van zijn eigen beheersovereenkomst een fundamentele verantwoordelijkheid heeft voor behoud en kwalitatief omgaan met haar onroerend erfgoed, samen met de Vlaamse Overheid.

Behoud en herbestemming zijn duurzaam, slopen en nieuwbouw niet.

Wat de Belgische spoorwegen sedert 1835 realiseerden levert een unieke staalkaart van de ontwikkeling van burgerlijke bouwkunde en gebouwen, waar onder stations, die vandaag opnieuw ankerpunten kunnen zijn in steden en regio's.

Manifest

Zoals in de Canon van Vlaanderen vermeld wordt, was de Vlaamse regio - met de opening van de eerste spoorlijn Brussel-Mechelen in 1835, en de eerste grensoverschrijdende verbinding Kortrijk-Rijsel in 1842 – een pionier op vlak van de spoorwegen. In de loop van voorbije eeuwen werd daardoor een uitzonderlijk patrimonium gerealiseerd. Stations en spoorlijnen waren lange tijd de centrale ontmoetings- en contactpunten in steden en dorpen, en verantwoordelijk voor sociale en economische ontwikkeling van steden en regio's. Daarvan is veel verloren gegaan. Niet alleen tijdens twee wereldoorlogen, maar vooral na 1960 door het afschaffen van lijnen en door een ongebreidelde vernieuwingsdrang.

Op 13 april j.l. werd het wederopbouwstation van Kortrijk (1951-1956) door een Europese expertencommissie uitgeroepen tot één van de zeven belangrijkste bedreigde erfgoedsites van ons continent, de jaarlijkse lijst van *The 7 Most Endangered* van Europa Nostra. Onbegrijpelijk, maar ondanks deze Europese vingerwijzing, zetten de stad Kortrijk en de NMBS/Infrabel door met hun plannen om het historische station te vervangen door een megalomaan en geldverslindend project.

Daarom dit manifest

1. Wat is erfgoed ?

‘Erfgoed’ is een belangrijke component van onze cultuur. Het vertelt de verhalen van onze gemeenschap - het onroerend erfgoed is het in steen gegoten Verhaal van Vlaanderen. Erfgoed moet daarbij niet noodzakelijk ‘mooi’ zijn of ‘mooi’ gevonden worden. Het moet niet noodzakelijk ‘oud’ en ‘antiek’ zijn. Het moet de verhalen vertellen, materialiseren, die voor een stad en streek relevant zijn. De verhalen van mensen, hun realisaties en ook hun tegenslagen. Want geschiedenis is niet altijd een ‘mooi’ verhaal.

Het valt op hoe erfgoed die rol meer en meer toebedeeld krijgt bij de aanduiding van de Europese Culturele Hoofdsteden. Het Griekse Eleusis (Elefsina), een stadje van net geen 30.000 inwoners, is Europese Culturele Hoofdstad in 2023. Het station (1884, gesloten 2001 en nadien door de gemeente overgenomen) speelde een belangrijke rol in de kandidatuur voor Culturele Hoofdstad 2023 en is nu een centraal element in de ‘Eleusis Architectural Heritage Development Strategy’.

Het inzetten op en het opwaarderen van een oud station of industrieel erfgoed kan dus ongetwijfeld meerwaarde bieden voor een stad en regio.

2. Verantwoordelijkheid

Het Beheerscontract 2023-2032 tussen de Belgische staat en de NMBS stelt dat de NMBS dient in te staan voor de instandhouding van het historisch spoorwegpatrimonium¹. Jammer genoeg is het begrip “patrimonium” (erfgoed) in deze niet gedefinieerd, vermoedelijk omdat de bevoegdheid voor roerend en onroerend erfgoed bij de Gemeenschappen en de Gewesten berust.

Toch blijkt een visie rond het waardevolle spoorwegpatrimonium en de verzoening hiervan met hedendaagse eisen van het openbaar vervoer quasi onbestaand. De aanpak in Nederland, waar reeds in 2001 een ‘Bureau Spoorbouwmeester’ opgericht werd om een consequent beleid te ontwikkelen, lijkt in België onbekend. De nood aan zo’n visie en consequent beleid blijkt nochtans groot.

Binnen de federale bevoegdheid en het toezicht op de NMBS, is dus dringend een verschuiving nodig van de focus op sloop en nieuwbouw richting behoud en herwaardering van het onroerend erfgoed van de spoorwegen.

We vragen ook dat de Vlaamse minister bevoegd voor onroerend erfgoed een doorgedreven beschermingsbeleid zou voeren voor het spoorwegerfgoed, zowel stations als wachthuisjes, als infrastructuurwerken (bruggen, tunnels, draaicirkels, e.d.m.) en oude lijnen die als groencorridors kunnen fungeren.

3. Duurzaamheid, opwaardering en herbestemming

In zijn ambitienota 2020-2025 ‘Kansen scheppen voor ontmoeting’, p. 23, stelt de huidige Vlaamse Bouwmeester Erik Wieërs:

“De kwaliteit van ons bestaande patrimonium wordt doorgaans geëvalueerd op basis van de cultuurhistorische waarde. Als we de volledige afweging maken en ook de kosten voor de productie van nieuwe materialen en de verwerking van afval in rekening brengen, komen er echter veel méér gebouwen in aanmerking voor behoud dan diegene die we traditioneel als erfgoed willen beschermen. Hergebruiken van wat we al hebben moet zoveel mogelijk een eerste reflex zijn, voordat we beslissen om nieuwe constructies op te trekken.

Ik wil de overheden adviseren om niet te handelen vanuit een programma- gestuurde vraag maar vanuit de vraag: wat kan ik huisvesten in mijn bestaand patrimonium?”

Met als argument dat de toegankelijkheid van stations moet aangepast worden aan de huidige normen en vereisten wordt er veel gesloopt. Bij het bouwen gebruikt men grondstoffen en energie. Tijdens het

¹ Cfr. Art.90. “In toepassing van artikel 156, 6) van de Wet van 21 maart 1991 staat NMBS in voor de instandhouding van het historisch spoorwegpatrimonium”. De artikels 5) en 6) van deze wet bepalen “De opdrachten van openbare dienst van de NMBS omvatten : 5° het verwerven, het ontwerpen, de bouw, de vernieuwing, het onderhoud en het beheer van de spoorwegstations, de onbemande stopplaatsen en hun aanhorigheden; 6° de instandhouding van het historisch patrimonium betreffende de spoorwegexploitatie”

slopen verbruikt men opnieuw grondstoffen en energie, en produceert men bouwafval. Die afval moet afgevoerd en verwerkt worden, andermaal ten koste van energie en grondstoffen. En voor nieuwbouw verbruikt men ook grondstoffen en energie. Bij de productie van bouwmaterialen worden vaak schadelijke gassen (waar onder CO2) uitgestoten... Niet slopen en herbestemmen is dus veel ecologischer.

Tal van voorbeelden, zowel in eigen land als in andere Europese landen, tonen aan dat aanpassing van stations kan zonder sloop of aantasting van historische stationsgebouwen. Sterker, dat oud en nieuw elkaar net kunnen versterken om tot een uniek geheel te komen.

De NMBS/Infrabel dienen voortaan het accent te leggen bij een ecologisch onderbouwde erfgoedgerichte aanpassings- en herbestedingspolitiek.

4. Representativiteit

De burgerlijke bouwkunde, gebouwen en infrastructuur, die in de loop van de voorbije anderhalve eeuw ten behoeve van de spoorwegen gerealiseerd werden, kunnen beschouwd worden als de meest uitzonderlijke uitingen van architectuur en techniek. Het is daarom belangrijk dat de meest representatieve uit alle perioden geselecteerd, beschermd en herbestedend en herwaardeerd worden - ook recentere voorbeelden.

Voor Vlaanderen is dit een verantwoordelijkheid van de Vlaamse Overheid. Op 23 maart j.l. plaatste het Agentschap Onroerend Erfgoed de nota *Naoorlogs Erfgoed (1945-1989)* op zijn website, als één van de beleidsprioriteiten voor komende jaren. Onder meer de wederopbouwperiode en stations worden nominatim vermeld. Tot vandaag is nog geen enkel naoorlogs station in Vlaanderen wettelijk beschermd. Dringend tijd dus om hier werk van te maken.

5. Waarvoor dient een station

Een station was en is vaak nog steeds een plek van ontmoeting tussen mensen enerzijds en van mensen met een stad en een regio anderzijds. Het is en moet meer zijn dan een plek van aankomen en vertrekken.

Door technische vooruitgang zoals ticketautomaten en afstandsbediening en -controle van wissels en spoorverkeer, de niet-meer inwonende stationschef, ... zijn veel stations vandaag te groot. In tal van gevallen wordt daarom ook getracht er commerciële functies aan toe te voegen, terwijl leegstaande ruimten bij herbesteding kunnen ingevuld worden door allerlei maatschappelijke functies, tentoonstellings-, vergader- en coworkingruimten, een bibliotheek, de toeristische dienst, horeca... afhankelijk van het creatief denken van ontwerpers en noden van stad en regio.

Het station kan zo opnieuw een ankerpunt in en voor de stad worden.

Dit manifest werd onderschreven door

(bij alle ondertekenaars worden hun belangrijkste functies aangegeven. Tenzij anders aangegeven tekenen zij in eigen naam)

1. Frank Billiet, Kortrijk (handelsagent)
2. Zsuzsanna Böröcz PhD, Antwerpen (voorzitter, namens Docomomo België)
3. Vanessa Boschloos, Brussel (attaché Blue Shield Belgium)
4. Gillian Bouton, Brussel (Sportarchivaris VRT Archief)
5. Dirk Brentjens, Mortsel (coördinator burgerinitiatief MWHT)
6. Hendrik Callewier, Kortrijk (historicus, rijksarchivaris in Brugge en Kortrijk, gastdocent KU Leuven en redactiesecretaris De Leiegouw)
7. Filip Canfyn, Kortrijk (voormalig directeur stadsplanning en -ontwikkeling Kortrijk, senior consultant bij Rebelgroup Advisory)
8. Christina Ceulemans, Aalst (Secretaris-generaal Belgisch Blauwe Schild Comité)

9. Britt Claes (penningmeester Blue Shield Belgium)
10. Carl Claeys Kortrijk (architect – stedenbouwkundige)
11. Marie-Sophie de Clippele, Brussel (secretaris Europa Nostra Belgium)
12. Roos De Fraine, Rotselaar (betrokken ex-inwoner Kortrijk)
13. Benoît Delaey, Brugge (conservatiearchitect, bestuurslid van Europa Nostra Belgium)
14. Philippe de Lathuy, Brussel (Europa Nostra Belgium)
15. Karel Dendooven, Brugge, (lid Icomos Internationaal, lid Strategische Adviesraad Ruimtelijke Ordening SARO en Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed VCOE, voorzitter Heemkring Brugs Ommeland)
16. Anne de San, Brussel (Europa Nostra Belgium, lid Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen Brussel)
17. Chantale De Vrindt, Olmen (Tekenaar restauratieprojecten, erfgoedfan)
18. Jan Dhaene, Kortrijk (gewezen Europees parlamentslid, gewezen gemeenteraadslid)
19. Lieven D’hulst, Kortrijk (emeritus gewoon hoogleraar KU Leuven en Kulak)
20. Marc Dubois, Gent (architect HonF RIBA, Design-adviseur Kortrijk 2005-2012)
21. Mark Dubrulle, Schaarbeek (President emeritus Club of Rome EU Chapter, Medeoprichter Bond Beter Leefmilieu/Inter-environnement en Nationaal Secretaris (1971-1980))
22. Paul Dujardin, Brussel (voorzitter Europa Nostra Belgium, Chief Project Director Jubelpark 50/200, commissaris-generaal van het Jaar van de *Art Nouveau* 2023)
23. Jan Dumolyn, Gent (historicus, hoofddocent vakgroep geschiedenis RU Gent, expert in het autonome gemeentebedrijf Erfgoed van Gent)
24. Belinda Eelbode, Roeselare (beer guide, erfgoedfan)
25. Erfgoed en Visie, Antwerpen (alle medewerkers van het architectuur- en adviesbureau voor erfgoedprojecten, 22 personen, architecten, ingenieurs, interieur-architecten, bouwhistorici)
26. Matthias Francken (Algemeen Directeur Herita vzw, in persoonlijke naam)
27. Moniek Gheysens, Heule (modeontwerper-kunstenaar)
28. Anne Gorlé, Antwerpen (bestuurder Patine architecten)
29. Elfi Hermans, Mechelen (ir. architect - Monumentenzorger)
30. Piet Jaspaert, Leuven (vice-president Europa Nostra)
31. Sigiswald Kuijken, Kortrijk (musicus, La Petite Bande)
32. Pierre Laconte, Kortenberg (President Foundation for the Urban Environment; Chairman, Industrial and Engineering Heritage Committee - Europa Nostra)
33. Marc Laenen, Lubbeek (voormalig conservator Provinciaal Openluchtmuseum Bokrijk, diensthoofd Provinciaal Centrum Cultureel Erfgoed Limburg, algemeen directeur emeritus ICCROM opleidingscentrum Rome, gastdocent Postgraduaat Monumentenzorg Artesia Hogeschool Antwerpen en Instituut Raymond Lemaire KuLeuven, UNESCO consultant)
34. Adriaan Linters, Kortrijk (historicus, voorzitter Vlaamse Vereniging voor Industriële Archeologie vzw)
35. Karel Loeff, Amsterdam (NL) (directeur Erfgoedvereniging Bond Heemschut)
36. Louis Maraite, Luik (Europa Nostra Belgium, Ex-Communicatiemanager SNCB-NMBS Holding)
37. Willy Miermans (Prof.em. UHasselt, Instituut voor Mobiliteit)
38. Marie Moors, Lummen (architect, onderzoeker UHasselt, secretaris Docomomo Belgium)
39. Philippe Pauwels, Kortrijk (architect, zoon van Pierre Albert Pauwels, ontwerper van het station van Kortrijk)
40. Jan Peumans, Riemst (Ere Voorzitter Vlaams Parlement)
41. Sneska Quaedvlieg-Mihailovic, Den Haag (Secretaris-generaal Europa Nostra)
42. An Rekkers, Antwerpen (Directeur Vlaamse Vereniging voor Ruimte en Planning)
43. Maud Roches, Overijse (restauratiearchitecte)
44. Eva Roels, Brussel (voorzitter, namens ICOMOS Vlaanderen-Brussel, International Council on Monuments and Sites)

45. Michel Rooryck, Kortrijk (kunsthistoricus, voormalig bestuurder DoCoMoMo)
46. Rutger Steenmeijer, Antwerpen (voorzitter, namens Gorduna vzw – vereniging van conservatie- en restauratiearchitecten)
47. Helena ten Berge, Mechelen (Erfgoed onderzoeker Herita vzw in persoonlijke naam)
48. Martine Valembois, Harelbeke (prof. em. KUL Architectuur)
49. Nele Vancaeyseele, Izegem (architect)
50. Lucas Vanclooster, Vilvoorde, gepensioneerd architectuur- en mobiliteitsjournalist
51. Eugeen Van Craeyvelt, Gent (Directeur-generaal Scheepvaart FOD Mobiliteit en Transport, op rust)
52. Tom Vandelannoite, Brugge (Adjunct-Erfgoeddeskundige Raakvlak, IOED Brugge & Ommeland)
53. Hugo Van Dienderen, Antwerpen (co-voorzitter Grootouders voor het Klimaat)
54. Hendrik Van Geel, Antwerpen (gepensioneerd docent fac. ontwerpwetenschappen aan UA)
55. Dries Vanhove, Poperinge (Secretaris Gorduna vzw – vereniging van conservatie- en restauratiearchitecten)
56. Jef Van Olmen, Kontich (Voorzitter, FEBELRAIL vzw, Federatie van Belgische Verenigingen van Spoorbelangstellenden, en Werkgroep Spoorweggeschiedenis)
57. Jan Vanthuyne, Avelgem (CEO bij European Brick nv)
58. Maarten Vermeir, Sint-Gillis (NEB – New European Bauhaus)
59. Tine Vermeire, Brussel (Europa Nostra Belgium)
60. Peter Vermeulen, Antwerpen (ir.-architect en ruimtelijk planner, secretaris vzw Ringgenootschap, Ringland Academie)
61. Tom Verschaffel, Kortrijk (hoogleraar geschiedenis KU Leuven en Kulak)
62. Philippe Vierin, Brussel (architect)
63. Lieven Volckaert, Melle (architect - afgestudeerd in 1995 met specialisatie in Industriële Archeologie)
64. Ruben Volckaert, Gent/Baaigem (advocaat vastgoedrecht/ liefhebber-restaurateur van historisch vastgoed)
65. Alex Winnepenninckx, Boortmeerbeek (antiekhandelaar)